

Skoklosters slott – tre museer i ett

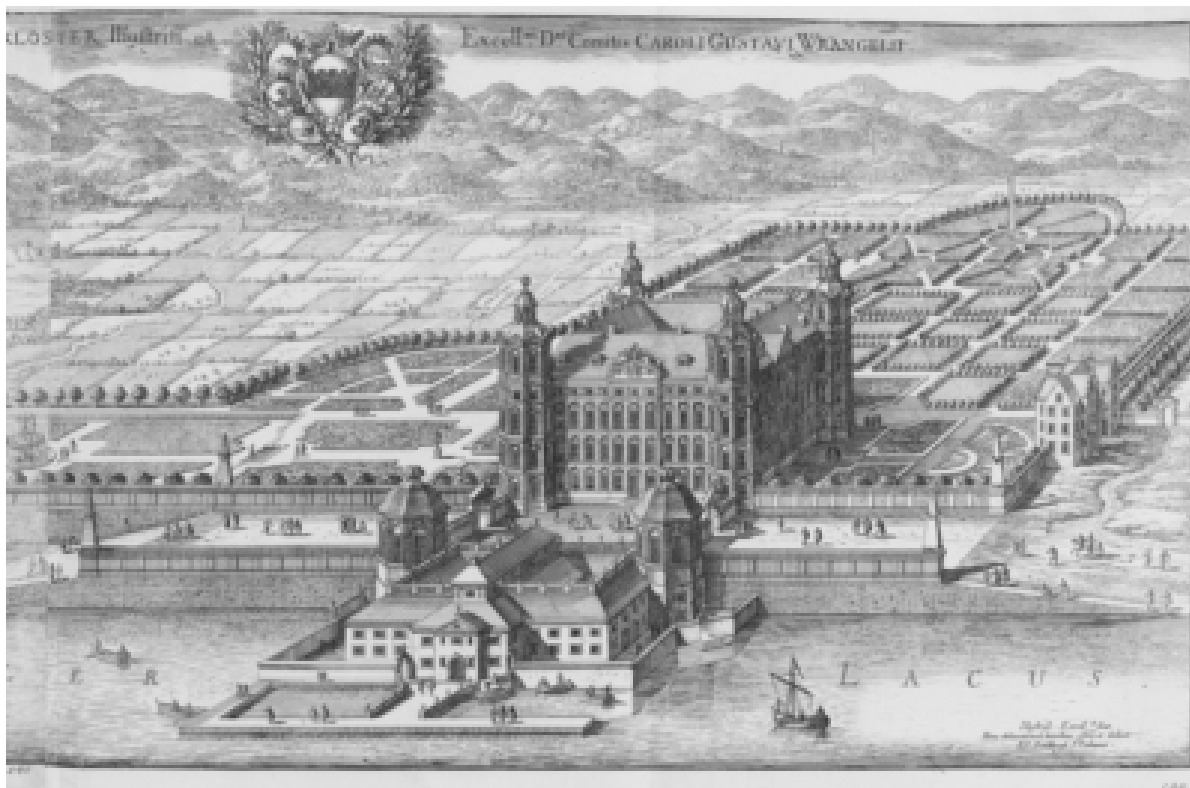
Om ett slott från stormaktstiden och dess plats på museikartan

Johan Knutsson

Det finns ett tilltal i Skokloster. Byggnaden, dess innehåll och plats i det omgivande landskapet har något att säga oss; budskap och meddelanden formulerade och signerade för länge sedan med adress framtiden. Fasadens borgliknande uppsyn, avtrycket av en barnfot i vindsgolvets lertegel, målarmästarens klotter och signaturer och tidiga turisters graffiti på halvt undagömda ställen, marginalanteckningarna i bibliotekets 1600-talsböcker och de myndiga porträtten av slottets bygg-

herrefamilj. Alla som möter och genom tiderna har mött slottet och spåren efter de människor som levtt och verkat här har blivit berörda.

Vad är det då som berör? Går det att fånga in, definiera och beskriva? Vad är det som gör Skokloster så speciellt, så enastående? Dess särställning i förhållande till andra herresäten från stormaktstiden är lätt att uppfatta. Med sin massiva tyngd och fyra hörntorn är det 1600-talets största högadliga slotts-

Skokloster som historiskt monument: Skoklosters slott hör till landets tydligaste maktmanifestationer från svensk stormaktstid, även om allt inte utfördes så ståtligt som i Eric Dahlbergs praktverk *Suecia Antiqua et Hodierna*. Foto: Jens Mohr, LSH.

bygge. Inga andra svenska herremanshem kommer heller i närheten av Skokloster när det gäller samlingarnas omfattning, bredd och kvalitet.

Det vore ingen överdrift att kalla Skoklosters slott för vårt främsta monument över den svenska stormaktstidens historia i allmänhet och högreståndskulturen i synnerhet. Men räcker det som definition för ett statligt museum i offentlig ägo med en plats i Museisverige att motivera, förklara och försvara?¹ Vilken roll spelar Skokloster egentligen i det svenska museilandskapet? Frågan har stötts och blötts i olika sammanhang och svaret är långt ifrån givet. Det enda som vi säkert vet är att slottet som helhet utgör en komplicerad struktur som inte låter sig inordnas i ett enda fack. Kanske kan man tala om det som åtminstone tre museer, eller urskiljbara museifunktioner, förenade under samma tak. För det första ett historiskt museum, ett monument över sin tid, för det andra ett museum om konst, konsthantverk och teknikhistoria samt för det tredje ett miljömuseum som genom en aktivering av alla sinnen förflyttar oss till en annan tid och en annan värld.

Historiskt museum

Som historiskt museum utmärker sig Skokloster genom dess möjligheter till ett dokumenterbart sammanhang, en kontext, kring i stort sett varje föremål, varje konstruktions- och inredningsdetalj. Tack vare bevarade arkivalier som brev, räkenskaper och boupp-teckningar kan vi knyta det mesta av bohaget från svunna tider till de människor som en gång beställt, brukat och beundrat det.

Samtidigt är Skokloster ett monument i en mer storvulen bemärkelse – till att börja med ett sådant över sin byggherre, Carl Gustaf Wrangel, som i sitt testamente förordnade om att slottet ”där jag är född skall vara ett evigt äreminne inför eftervärlden”.

Fram träder slottets byggherre så som han ville att samtiden och eftervärlden skulle upp-

fatta honom: mäktig, modemedveten, världsuvan och – inte minst – mångsidigt bildad.² En tvärvetenskaplig identitets- och mentalitetsforskning har givit oss en bild av till exempel de italienska renässansfurstarnas sätt att marknadsföra sig själva som framgångsrika krigare och konstälskande mecenater.³ Liknelsen med europeiska furstar kan tyckas pretentiös men är inte så långsökt. Det var hos dem Wrangel hämtade sina förebilder och det var genom att ösa ur samma källor av antikens och renässansens kunskapsstoff och retorik som han formade sin självbild, sina ideal och värderingar.

Men Skokloster är också ett museum över sin tids historia och historier. I reseskildringar och resehandböcker från 1800-talet berättas om allt det som besökaren inte fick missa, märkliga ting som påstods vara Heliga Birgittas knivskaft, Ebba Brahes ring och bitar av Gustav II Adolfs svepning. Om uppgifterna är sanna eller inte är kanske mindre intressant. Det avgörande är vad uppgifterna har att säga om människors sätt att bruka historien.⁴ De anekdotiska detaljerna var ett sätt att fånga besökarens uppmärksamhet och ladda föremålen med magi.

De som tog sig till Skokloster kunde vittna om det överväldigande ”intryck av storhet och ålderdom” som slottet gav. Inte minst var det de ståtliga öppna spisarna som bidrog till detta. I en tid då eldstäderna vanligen var inbyggda i väggen eller hade hunnit ersättas av kakelugnar kunde dessa spektakulära delar av rummets interiör uppfattas som rent av ”medeltida” eller ”gotiska”.⁵

Efterhand övergick man alltmer till att medvetet och aktivt förtäta 1600-talsstämningen. Utvecklingen kulminerade med omgestaltningen och de stora nytillskotten under dåvarande ägaren Magnus Brahes tid på 1830- och 40-talen.⁶ Det var berättelserna om de stora männen och de stora händelserna berättade för de stora massorna. En samtida brevskrivare berömmar insatserna som ”en gård åt Fosterlandet – åt hvarje Svensk som

älskar Förfädrens ära och bragder, och som med tacksamhet finner Salarne inom den gästvänliga Brahe-Borgen för sig stå öppnade”.

Detta var en formulering helt i linje med 1800-talets musealisering av kulturarvet i övrigt; ett museibyggnande där bevarandet av materiella ting sågs som en räddningsaktion för ett hotat kulturarv men där det högre syftet var att stärka den nationella självkänslan.⁷ Och i bygget av den nationella identiteten var de historiska händelserna och minnesmärkena lika viktiga hörnstenar som den gamla allmogekulturen. Samtidigt som Artur Hazelius i sin programförklaring för sitt då nystartade Skandinavisk Etnografisk Samling, senare Nordiska museet, deklarerade sin övertygelse om museets betydelse för fosterlandskärlekens främjande, utgavs 1873 resehandboken *Sverige – illustrerad handbok för resande*. I denna motsvarighet till de tyska Baedekerguiderna rekommenderades en utflykt med båt till Skokloster, det av Wrangel uppförda ”slottet för segerbyten tagna i Polen och Tyskland”.

Det var nu som den missvisande uppfattningen att det mesta kommit hit genom ”plundring i Tyskland” etablerades, en uppfattning som alltsedan dess varit nästan omöjlig att rubba. För den stora allmänheten kom Skokloster hädanefter alltmer att framstå som ett äreminne över storslagna segrar på Europas krigsskådeplatser. Dess inre omtalades som ”ett ordentligt museum af kuriositeter” och i den samtidigt utgivna *Genom Sveriges bygder* framhölls Skokloster på snarlikt sätt, som ”ett värdefullt museum af historiska saker”. Skokloster inte bara uppfattades som museum, det hade blivit ett. Och föremålen blev intressanta inte bara genom vad de var, utan också genom de berättelser de hade att förmedla, sanna eller påhittade.

Konst- och konsthantverksmuseum – kulturhistoriskt föremålsarkiv

Skokloster hade redan vid 1700-talets mitt

uppmärksammats för sina samlingar. Men beundran tycks då främst ha bestått i en fascination inför det sublima – ett för 1700-talet tidstypiskt uttryck – det kuriösa och märkvärdiga, det storslagna och ålderdomliga och det personhistoriskt laddade. Man förundrades över antikviteter och dyrbarheter, över mängden och mångfalden, kanske främst i rustkammaren och biblioteket.

Konsthistorikern Olof Granbergs vägledning genom slottet och dess samlingar av konst och konsthantverk, utgiven i flera upplagor vid 1900-talets början, är den första mer konsthistoriskt inriktade redogörelsen för slottets innehåll.⁸ Det var en ny fokusering som på sitt sätt speglar tidens växande intresse för konsthantverk – eller ”konstindustri”/ ”konstslöjd” som det också kunde kallas. Vid den konstindustriella utställning som ägde rum i Arvfurstens palats i Stockholm 1876 – den första i sitt slag i Sverige – var Skokloster representerat med både kabinettskåp och praktpokaler av guld och silver.⁹ Och i den provsamling som Handarbetets Vänner samtidigt började bygga upp för att både dokumentera och förmedla de gamla allmogetextiliernas mönsterskatt, ingår en provbit med mönster efter en av Skoklosters två berömda så kallade ”polen-mattor”, vävda i Isfahan i Iran på 1600-talet.¹⁰

Men det var först under 1970- och 80-talen, och mot bakgrund av mellankrigstidens och efterkrigstidens europeiska konsthantverksforskning, som tiden var mogen för att mer metodiskt påbörja en bearbetning av Skoklosters mestadels internationella samlingar av konsthantverk – liksom av dess bibliotek, vetenskapliga instrumentsamling och märkligt bevarade svarvkamrar och verktygssamlingar.¹¹ Att kalla byggnaden med dess innehåll för orörd vore en överdrift. Men de åtgärder, reparationer och förändringar, som skett genom åren är i regel så tydliga att de går att få syn på och skilja från resten utan större bekymmer.

När det gäller föremålen på Skoklosters slott är det sällan svårt att skilja det ursprungliga från senare komplement och reparationer – som det sentida järnbeslaget och rottingen på en senbarockstol från omkring 1700. Foto: Eva Sundström.

Samlingarna är internationellt enastående och det är knappast förvånande att den största beundran och uppskattning märks hos den utländska publiken och forskarkretsen som tack vare det goda källäget kunnat finna pusselbitar som bringat nytt ljus över ett stort och ofta komplicerat material.¹² Ett exempel är forskningen om tillverkningen och bruket av gyllenläder, där Skoklosters inredningar och rika föremålsbestånd haft stor betydelse för kartläggningen.

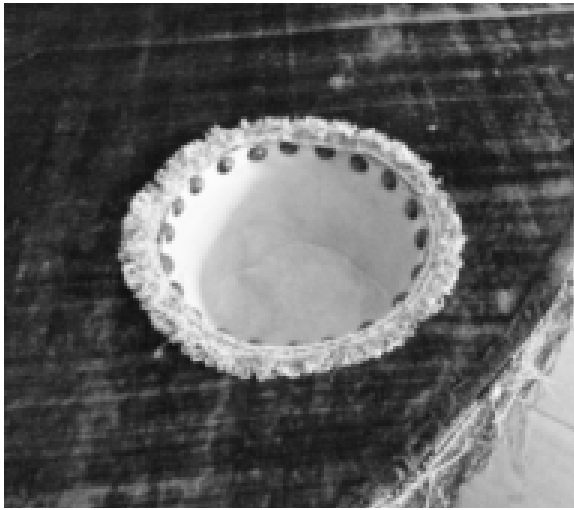
Skokloster som helhetsupplevelse kommer alltid att innebära något mer än summan av de ingående delarna, som Arne Losman, chef på Skokloster på 1980- och 90-talen och en av dem som särskilt uppmuntrade forskningen kring konsthantverket, biblioteket, verktygssamlingen och de vetenskapliga instrumenten, så träffsäkert formulerat det. Men det får inte hindra oss från att se

värdet i alla enskilda objekt som sådana, till exempel ett astronomiskt ur från 1651 med tillhörande bruksanvisning i original, eller de till synes anspråkslösa 1600-talstapeterna i randig väv med ursprungliga upphängningsöglor.

Mötet med Skoklosters föremålssamlingar ger anledning till reflektion om det unika kontra det representativa; det som genom tillfälligheters spel blivit kvar. En stol med sadelgjordar och stoppning i original eller de aldrig konserverade tavlorna i sina ursprungliga svartbetsade enkla ramar med påskrifter från Wrangels tid visar något för sin epok representativt och vanligt, men har efterhand kommit att bli något i det närmaste unikt just genom att finnas kvar i ”oförbättrat” skick.¹³

Här ges också anledning till funderingar kring det personhistoriskt specifika kontra det kulturhistoriskt generella. Ett av Skoklosters många välbevarade så kallade kabinettskåp från 1600-talets mitt, utfört i en säregen reliefintarsia, typisk för en grupp finsnickare i den tjeckiska staden Eger, skänktes till slottet av Karl XIV Johan. Motiveringen var att det en gång skulle ha tillhört Wrangel. Uppgiften går varken att bekräfta eller dementera, men hur det än förhåller sig med den saken är det ett obestridligt faktum att gåvan berikade samlingarna med en internationellt sett enastående möbel.¹⁴

Som i så många fall har det kulturhistoriska värdet med tiden visat sig kunna övertrumfa det personhistoriska, eller åtminstone visat sig kunna stå på egna ben. I museivärlden har mycket sparats enbart därför att det har tillhört, eller påståtts tillhöra, någon känd person. Efterhand har många av dessa föremål kommit att bli mer intressanta i sig själva som de enda bevarade eller daterbara i sitt slag. Särskilt intressant blir det då det handlar om till synes triviala ting som de häftstift eller kautschuk som sparats i Nordiska museets samlingar bara därför att de

Skokloster som konst- och hantverksmuseum: Ibland har den ursprungliga klädseln bevarats förundransvärt väl, som på denna stol från 1600-talets mitt med stoppning av djurhår och klädsel av gyllenläder. Eller som på ett spelbord med lila sammet från början av 1700-talet. Foto: Johan Knutsson.

råkat tillhöra uppfinnaren John Ericsson eller de grynförpackningar som blivit kvar i konstnären Anders Zorns skaffereri.

Miljömuseum – upplevelsemuseum

Miljön är kanske det som först fångar de flesta besökarnas intresse: det bleka ljuset, de dunkla skuggorna, den råa kylan och ljudet av vinden som rycker i fönstrens blyspröjsade tunna glasskikt. Skimret från väggarnas gyllenläder, ljusreflexerna från inredningens förgyllda lister och skurna detaljer, praktspeglar och textilklädda himmelssängar framstår som en tredimensionell iscensättning av de 1600-talsinteriörer som så detaljrikt avbildats av samtidens nederländska målare Jan Vermeer van Delft och Jan Steen.

Som pedagogiskt koncept utvecklades miljömuseet eller upplevelsemuseet under sent 1800-tal. Det var ett sätt att skapa engagemang genom att vädja till alla sinnen; det var de stora museiprojektens tid. Karismatiska pionjärer som Artur Hazelius med sitt Nordiska museet och friluftsmuseet Skansen i

Stockholm och Georg Karlin med Kulturen i Lund dominerade arenan. Syftet med museernas stuginteriörer och andra helhetsmiljöer var att skapa intresse för det kulturarv som höll på att gå förlorat. Hazelius grepp var publikt, pedagogiskt, engagerande och epokgörande. Men det kritiserades också för förfälskning av de autentiska miljöerna genom rekonstruktioner och efterbildning.¹⁵

På motsvarande sätt som hembygdspionjären Karl-Erik Forsslund kring sekelskiftet 1900 euforiskt beskrev den känsla som besöken i Skansens stugor väckte hos honom, kunde besökarna på Skokloster samtidigt – och långt dessförinnan – låta sig fångas av platsens stämningar: ”På denna plats kände jag mig gripen”, utbrast Johan Gabriel Oxenstierna efter ett besök där på 1760-talet.

På 1970-talet, och kanske delvis mot bakgrund av det mycket uppmärksammade arkeologiska försökscentret i danska Lejre med dess prova-på-och-leva-sig-in-verksamhet, började man inse värdet av suggestiva och historiskt trovärdiga miljöer för både pedago-

Skokloster som miljömuseum: I det dunkla släpljuset skimrar kabinettskåpens mässingsreliefer och elfenbensfaner på ett sätt som står mycket nära det intryck slottsgemaken måste ha gjort på besökare för trehundra år sedan. Foto: Skoklosters slott respektive Jens Mohr, LSH.

giska och vetenskapliga syften. Det fanns en allmän trend att betona de sinnliga upplevelsorna av kulturarvet genom synintryck, ljud och doft.¹⁶ I ett stenhus som Skoklosters slott, utan vare sig elljus eller modernt uppvärmningssystem finns förutsättningar att känna in sig på 1600-talets bruk av ljus och värme och att komma underfund med hur en paradvåning i ett stormaktstida palats kunde fungera i praktiken. Funktionen hos rummen, och frågor om tillgängligheten till dem, har nyligen analyserats och relaterats till de rekommendationer som tidens arkitekturtraktater gav.¹⁷ Kanske är detta, möjligheterna till handfasta funktionsanalyser och inlevelse, en tillgång som vi skulle kunna utnyttja bättre. De skulle inte bara kunna bidra till att ytterligare levandegöra miljöerna utan också ge oss mycket ny kunskap om hur livet kunde gestalta sig för dem som på 1600-talet besökte och de som bodde, vistades och arbetade på ett slott som Skokloster.

Byggnaden, samlingsarna och deras dokumentation – ett mångsidigt källmaterial

Skoklosters slott är en enorm kunskapsresurs. Få är de platser där så många föremål bevarats och blivit kvar i sin ursprungliga miljö och dessutom på ett sätt som går att belägga i skriftlig dokumentation i motsvarande omfattning. Slottets plats i landskapet, de fasta inredningarnas plats i slottet, de lösa föremålens plats i interiörerna och föremålens plats i arkivmaterialet. Här ges vi möjlighet till ovanligt snäva dateringar av det som annars kan vara extremt svårdatat. Det mesta innanför slottets murar går faktiskt att dokumentera i bevarade brev, byggnadsräkenskaper, bouppteckningar, inventarieförteckningar och annat arkivmaterial. Att dessutom inom samma väggar ha kvar hantverkarnas redskap och verktyg med vars hjälp inredningsdetaljer och föremål tillverkats, reparats och underhållits öppnar för nya perspektiv; det är mer än de flesta andra "historiska hus" eller museer kan ståta med.

Allt detta är resultatet av flera lyckliga omständigheter, som till exempel monumenttan-ken som alltid varit närvarande. Sparsamheten och det faktum att det alltid funnits utrymme för det gamla och uttjänta har gjort sitt till, liksom naturligtvis det löpande underhållet som rustmästare, slottsfruar och – under senare tid – konservatorer ansvarat för.

Skoklosters byggnadshistoria kan i detalj rekonstrueras genom ett ovanligt rikhaltigt källmaterial. Det är också gjort. Erik Andréns avhandling var en av de första undersökningar som i detalj beskriver ett byggnadsföretags planering, organisation och genomförande på 1600-talet.¹⁸ Bevarade brev och byggnadsräkenskaper gjorde en sådan kartläggning möjlig och var också en av utgångspunkterna för den epokgörande restaurering som i slutet av 1960-talet och början av 70-talet genomfördes under Ove Hidemarks ledning.¹⁹ Att vid en restaurering slå vakt om alla tidslager – i Skoklosters fall till exempel den omfattande omgestaltningen på 1830- och 40-talen – var vid den tiden en väl etablerad princip sedan början av 1900-talet. Det nya med Skokloster var den försiktiga hållningen, att hellre fria än fälla skröpliga partier, att byta ut så lite som möjligt och att i möjligaste mån bara använda material och byggnadstekniker som varit de rådande från början. Inga nya material skulle få vara starkare än de gamla. Skokloster blev en "utvecklingsstation för utforskandet av villkoren för äldre byggnadsteknik".²⁰ Restaureringen väckte uppmärksamhet internationellt och hedrades med utmärkelsen Europa Nostra, ett av de mest prestigefyllda pris för god byggnadsvård som delas ut.

Carl Gustaf Wrangel var en flitig brevskrivare. De första förvärven av det som skulle komma att utgöra den glänsande ramen kring Wrangels hovhållning och inredningen på Skokloster kan spåras i en detaljrik korrespondens, nu förvarad på Riksarkivet. Materialet utgör den huvudsakliga källan till Arne Losmans avhandling om Carl Gustaf Wrangel som kulturmagnat i Europa, och är

en nyckel till förståelsen av Skokloster och andra wrangelska byggnadsprojekt som representationsmiljöer.

År 1672 var Skoklosters slott så pass färdigt och iordningställt att man här kunde ta emot riksänkedrottningen Hedvig Eleonora tillsammans med Karl XI och ett följe på fyrahundra personer. De kungliga gästerna förfogade över en separat svit på första våningen, där enligt tidens sed de förnämsta rummen var belägna. Samma år skrevs också den äldsta ännu bevarade förteckningen över lösöret på Skokloster. Bouppteckningar och andra inventarieförteckningar ger oss ovanligt goda möjligheter att följa bohagets vidare öden.

Den wrangelska kvarlåtenskapen fördelades efter Wrangels död 1676 på fyra arvslotter, noga förtecknade i den på Riksarkivet förvarade bouppteckningen. Enligt ett särskilt direktiv kom rustkammaren att lämnas orörd. Dess innehåll förtecknades i sin helhet i ett inventarium 1710, där i stort sett vartenda föremål kan identifieras.²¹

Wrangels äldsta dotter Margareta Juliana, gift med Nils Brahe och arvtagare till Skokloster, såg till att göra sin del av arvegodset tillsammans med egendomen i övrigt till fideikommiss. De luckor som arvsdelningen hade vållat fylldes snabbt av annat. Mycket har tillförts Skokloster genom åren. Få saker har tagits därifrån. Och allt kan följas i inventarieförteckningarna, uppgjorda i samband med varje generationsskifte. Då Brahefamiljen företrädesvis kom att bo på andra slott och palats i familjens ägo, har man till Skokloster fört mycket av det som verkat åldersstiget och svår användbart för en mer tidsenlig representations- och bostadsmiljö. På Skokloster fanns alltid plats – särskilt för det gammalmodiga men även för det trasiga, nötta och överblivna.

En informativ källa är 1716 års inventarium, uppgjort efter Abraham Brahes första hustrus död. Abraham var son till Margareta Juliana. 1716 års inventarium är det första

rummsvis indelade. Här får vi för första gången veta vad som förvarades i vilket rum, en viktig källa för förståelsen av hur rummen användes och värderades. Även 1845 års inventarium skiljer sig från de föregående genom att vara betydligt mer utförligt i sina beskrivningar. Här bemödade man sig om att inte bara beskriva föremålen på ett identifierbart sätt utan också åt eftervärlden förmedla vad man då ansåg sig veta om dem och deras kopplingar till kända personer. Karaktären hos dessa noteringar påminner mer om museernas handskrivna accessionskataloger och huvudliggare än om en saklig och juridiskt korrekt bouppteckning. Men så hade ju också uppfattningen om Skokloster som museum vikt åt den nationella historien nu helt slagit igenom.

Skokloster – rum för ny forskning

I inledningen ställdes frågan om vilken plats Skokloster har att försvara i det svenska, och för all del också europeiska, museilandskapet. Svaret blir nog olika beroende på vem frågan ställs till.

Skoklosters betydelse som historiskt monument, som illustration till svensk historia, kanske är det som många värderar högst, inte bara för vad slottet har att berätta om sin byggherre och sina senare innehavare och om folket på och omkring godset. Slottets roll i den svenska historieproduktionen är ett minst lika intressant kapitel där Skokloster inbjuder till forskning om kulturarvs- och identitetsfrågor.

För många är säkert slottets viktigaste tillgång dess möjligheter till inlevelse i en annan tid och miljö. Och man frestas påstå, att vetenskapen om i stort sett varje detaljs proveniens är en förutsättning för den inlevelsen. Visst är autenticiteten en viktig del i framgångsreceptet i all historieförmedling; där har Skokloster onekligen en fördel jämfört med många andra platser. Men frågan är om det – när allt kommer omkring – verkligen är nödvändigt med en absolut kompromisslös autenticitet i be-

märkelsen föremål i ”originalskick” från ”tiden”, som funnits på platsen ”från början” för att det ska fungera. Skansens miljöer, nu senast berikade med järnhandel och konsumbutik från omkring 1930, och vår tids många arkeologiska rekonstruktioner, som till exempel de på Birka, visar att upplevelsevärdet kan bli stort även utan högt ställda krav på ”äkt-het” och ”ursprunglighet”. För den oinvidge kan upplevelsen och igenkänningsfaktorn i sig till och med vara överordnad noggrannheten i detaljerna och vetenskapen om att allt är ”äkta”.²²

Själv sätter jag Skokloster som konst-, konsthantverks- och teknikhistoriskt museum främst. Som konstvetare med ett kulturhistoriskt synsätt på arkitektur och konst och med en avhandling om allmogemöblers särart och estetik i bagaget har jag under drygt 35 år i musei- och universitetsvärlden arbetat föremålsantikvariskt, tätt inpå föremålen.

För mig framstår Skoklosters slott som ett unikt välbevarat föremålsarkiv. Även om den bild av stormaktstiden som Skokloster förmedlar delvis är tillrättalagd finns här också vid sidan av alla ”high-lights” allt det andra, det som inte alltid visas, det till synes mindre spektakulära. Denna mångfald, tillsammans med föremålens kvalitet och det goda källläget, gör Skokloster till ett museum för konst, konsthantverk och teknikhistoria av ett enastående slag. Och jag tror att Skokloster även framledes, tack vare den unika kombinationen av en hög autenticitetsfaktor och gynnsamt källäge, kommer att fortsätta att vara en resurs i ett ständigt pågående kunskapsbygge. Inte bara i traditionellt föremålsantikvariskt avseende, det vill säga som ett referensmaterial för frågor om ålder, ursprung och användning hos gamla föremål, utan också inom forskning kring material och teknik. Det är ett fält som knyter an till stora uppgifter inom konservering och preventiv vård. Men också till värnet och återuppväckandet av så kallad handlingsburen kunskap. Begreppet lanserades i Norge på 1980-talet, där man också ut-

vecklat en modell för säkerställandet av hotade och ”verneverdige” hantverk. På senare tid har ämnet vunnit mark även i Sverige med utbildningen vid Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet. I ett nyligen framlagt mastersarbete i konservering vid konservatorskolen i Köpenhamn har 1500- och 1600-talens konstsvärningsteknik återskapats genom rekonstruktion av en av Skoklosters svarvstolar.²³ Ett stort intresse för saken finns också inom hemslöjdsrörelsen, hantverksföreningar och på många museer.

Med handlingsburen kunskap avses den kunskap som sitter i händerna, i kroppen, i känslan och i rörelserna men som inte alltid är så lätt att fånga i ord. Det kan till exempel handla om traditionellt byggnadshantverk, men också om mer udda tekniker som garvning av fiskskinn eller gammal visdom och erfarenhetsbaserad kunskap, utvecklad och beprövad i generationer för bruket av jorden och umgänget med naturen. I en vidare bemärkelse handlar det om all kunskap som överförs genom den mest grundläggande av alla inlärningsprocesser, härmning. För att kunna förstå den kunskapen måste man också ha en chans att leva sig in i en annan tids förhållanden. Som på Skokloster.

Mycket har sagts om Skokloster. Mer kommer att sägas. Varje generation kommer alltid att behöva betrakta det förflutna genom nya filter och erövra sin historia genom nya frågor. Vad framtidens frågor kommer att handla om vet vi inte. Men vi kan vara övertygade om att Skokloster kommer att kunna hjälpa oss med svaren. Oavsett om det nu gäller bruket av historia i konstruerandet av en nationell självbild, insikter i hur en konstsvärvar från 1600-talet fungerar eller vilken betydelse inomhusklimatet har för bevarandet av silverfolierat gyllenläder eller sjukt glas i ett långsiktigt perspektiv.

Johan Knutsson, fil. dr, professor i möbelkultur (Carl Malmsten Furniture Studies)

Linköpings universitet och Nordiska museet, Stockholm

Nyckelord: historiskt monument, konsthantverks- och teknikhistoria, miljömuseum, barock, museologi

Noter

- 1 Skoklosters slott är sedan 1967 ett statligt museum; byggnadsminne sedan 1971. Sedan 1978 bildar det tillsammans med Livrustkammaren och Hallwylska museet i Stockholm en statlig myndighet (LSH).
- 2 Carl Gustaf Wrangels bildningsideal och kontaktnät i Europa är utförligt dokumenterat och analyserat i Losman, A., *Carl Gustaf Wrangel och Europa. Studier i kulturförbindelser kring en 1600-talsmagnat*, Stockholm 1980.
- 3 Se Eriksson, J., *Kondottiärfurstarnas visuella retorik*, Stockholm 2002.
- 4 Perers, M., ”Skokloster – sevärdhet i trehundra år”. I: *Skoklosters slott under 350 år* (red. C. Bergström), Stockholm 2004, 287.
- 5 Se Knutsson, J., ”Skoklosters franska spisar”. *Livrustkammaren*, 1986/3-4.
- 6 Se Hidemark, O. & Stavenow-Hidemark, E., *Eko av historien. Omgestaltningen av Skoklosters slott under Magnus Brahes tid* (Skokloster-studier nr 29), Stockholm 1995.
- 7 Se t.ex. Bohman, S., *Historia, museer och nationalism*, Stockholm 1997, 21.
- 8 Granberg, O., *Skoklosters slott och dess samlingar* (Sveriges allmänna konstförenings publikationer XII), 1903.
- 9 *Konstslöjdsutställningen 1876–1877. Förteckning öfver utställare och utställda föremål*, Stockholm 1876, 4 ff; *Katalog öfver Konstindustriutställningen i Arfprinsens palats 1876–1877*, Stockholm 1877. Om denna utställning – se Frick, G., *Svenska Slöjdföreningen och konstindustrin före 1905* (Nordiska museets Handlingar 91), Stockholm 1978, 106 ff;
- 10 Provbiten har inv.nr HV 911117 a, och anges vilseledande som ett mönster efter ”Tapet från Skokloster”. HV:s provsamling är deponerad i Nordiska museet och har utförligt beskrivits i Danielson, S., *Den goda smaken och samhällsnyttan. Om Handarbetets Vänner och den svenska hemslöjdsrörelsen* (Nordiska museets Handlingar 111), Stockholm 1991.
- 11 Stora delar av samlingarna har presenterats i årligen återkommande tematiska utställningar, vanligen i kombination med utställningskataloger, vilka tillsammans med andra publikationer bidragit till att sprida kännedom om, och tillgängliggöra, samlingarna för vidare forskning. För en överblick på litteraturen, samt för ytterligare nya aspekter på samlingarnas olika specialområden hänvisas till Bergström, C. (red.), *Skoklosters slott under 350 år*, Stockholm 2004.
- 12 I museiutredningen 1973 (*Museerna*, SOU 1973:5) framhölls särskilt samlingarnas dokumentariska värde ”som sammanhänger med materialets arkivaliskt fastlagda proveniens” (s. 136).
- 13 Se Knutsson, J., ”Tankar kring tavelramar”. *Kulturen* 1988, 34 f.
- 14 Se Knutsson, J., *Kabinettskåp på Skokloster*, Spånga 1985, 7 ff; 70 f.
- 15 Se Rentzhog, S., *Friluftsmuseerna. En skandinavisk idé erövrar världen*, Stockholm 2007, 40.
- 16 Walsh, K., *The Representation of the Past. Museums and Heritage in the Post-modern world*, London & New York 1992, 94.
- 17 Wahlberg Liljeström, K., *Att följa decorum. Rumsdispositionen i den stormaktstida högreståndsbostaden på landet*, Stockholm 2007.
- 18 Andrén, E., *Skokloster. Ett slottsbygge under stormaktstiden*, Stockholm 1948.
- 19 Se Hidemark, O., ”Skoklosters slott. En restaurering”, (Skokloster-studier nr 6), *Arkitektur*, 1972/4, Stockholm 1972.
- 20 Hidemark, O., *Dialog med tiden*, Haderslev 1991. Om Skoklosters plats i restaureringsideologiernas utveckling – se Edman, Victor, *En svensk restaureringstradition. Tre arkitekter gestaltar 1900-talets historiesyn*, Byggförlaget Stockholm 1999, 157 f; 196 f och 210.
- 21 Meyersson, Å. & Rangström, L., *Wrangel's Armoury: The weapons Carl Gustaf Wrangel took from Wismar and Wolgast to Skokloster in 1645 and 1653*, Stockholm 1984.
- 22 Se t.ex. Petersson, B., *Föreställningar om det förflutna. Arkeologi och rekonstruktion*, Lund 2003, 359 ff. Förhållandet autenticitet/upplevelse diskuteras även i Hall, M., ”The Reappearance of the Authentic”, i *Museum Frictions*, Durham & London 2006, 70 ff. För en problematisering av autenticitetsbegreppet – se Larson, Knut Einar (red.), *Nara Conference on Authenticity in Relation to the World*

Heritage Convention, 1995; Hidemark, O, "Autenticitet – vad är det?", i *Kulturmiljövård*, nr 1-2, 1996. Om äkthetsbegreppet i museala sammanhang – se Bohman, S., "Besökarna och museendet av historien", i *Museer och kulturarv. En museivetenskaplig antologi*, Stockholm 1997, 92 ff.

- 23 Erckrath, J., *Passig-/rosetdrejning – 1600-tallets drejhåndvaerk i et håndvaerkshistorisk perspektiv*, Konservatorsskolen, Köpenhamn 2016.

Referenser

Jag vill med denna artikel tacka alla kollegor och vänner på Skoklosters slott för alla år av diskussioner kring föremålsbeståndet och det till detta relaterade skriftliga källmaterialet.

Andrén, Erik 1948: *Skokloster. Ett slottsbygge under stormaktstiden*, Stockholm: Norstedts.

Bergström, Carin (red.) 2004: *Skoklosters slott under 350 år*, Stockholm: Byggförlaget.

Bohman, Stefan 1997: *Historia, museer och nationalism*, Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Bohman, Stefan 1997: "Besökarna och museendet av historien". I: *Museer och kulturarv. En museivetenskaplig antologi*, Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Danielson, Sofia 1991: *Den goda smaken och samhällsnyttan. Om Handarbetets Vänner och den svenska hemslöjdsrörelsen* (Nordiska museets Handlingar 111), Stockholm: Nordiska museets förlag.

Edman, Victor 1999: *En svensk restaureringstradition. Tre arkitekter gestaltar 1900-talets historiesyn*. Stockholm: Byggförlaget.

Eriksson, Johan 2002: *Kondottiärfurstarnas visuella retorik*, Stockholm: Raster förlag.

Erckrath, Josephine 2016: *Passig-/rosetdrejning – 1600-tallets drejhåndvaerk i et håndvaerkshistorisk perspektiv*, Konservatorsskolen, Köpenhamn.

Frick, Gunilla 1978: *Svenska Slöjdföreningen och konstindustrin före 1905* (Nordiska museets Handlingar 91), Stockholm: Nordiska museets förlag.

Granberg, Olof 1903: *Skoklosters slott och dess samlingar* (Sveriges allmänna konstförenings publikationer XII).

Hall, Martin 2006: "The Reappearance of the Authentic". I: *Museum Frictions*, Durham & London.

Hidemark, Ove 1972: "Skoklosters slott. En restaurering" (Skokloster-studier nr 6). *Arkitektur*, 1972/4.

Hidemark, Ove 1991: *Dialog med tiden*. Haderslev.

Hidemark, Ove 1996: "Autenticitet – vad är det?". *Kulturmiljövård* nr 1-2, 1996.

Hidemark, Ove & Stavenow-Hidemark, Elisabet 1995: *Eko av historien. Omgestaltningen av Skoklosters slott under Magnus Brahes tid* (Skokloster-studier nr 29). Stockholm: Byggförlaget.

Knutsson, Johan 1985: *Kabinettskåp på Skokloster*. Spånga.

Knutsson, Johan 1986: "Skoklosters franska spisar". *Livrustkammaren*, 1986/3-4.

Knutsson, Johan 1988: "Tankar kring tavelramar". *Kulturen*.

Knutsson, Johan 2004: "Möbler för barockens rum". I: *Skoklosters slott under 350 år* (red. C. Bergström), Stockholm: Byggförlaget.

Kylsberg, Bengt 1997: *Skoklosters slott. Ett fönster mot stormaktstiden*, Stockholm: Byggförlaget.

Larson, Knut Einar (red.) 1995: *Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention*. ICOMOS International Secretariat.

Losman, Arne 1980: *Carl Gustaf Wrangel och Europa. Studier i kulturförbindelser kring en 1600-talsmagnat*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Meyersson, Åke & Rangström, Lena 1984: *Wrangel's Armoury: The weapons Carl Gustaf Wrangel took from Wismar and Wolgast to Skokloster in 1645 and 1653*, Stockholm: Livrustkammaren.

Perers, Maria 2004: "Skokloster – sevärdhet i trehundra år". I: *Skoklosters slott under 350 år* (red. C. Bergström), Stockholm: Byggförlaget.

Petersson, Bodil 2003: *Föreställningar om det förflutna. Arkeologi och rekonstruktion*, Lund: Nordic Academic Press.

Rentzhog, Sten 2007: *Friluftsmuseerna. En skandinavisk idé erövrar världen*, Stockholm: Carlsson Bokförlag.

SOU 1973: *Museerna* 1973:5.